

СЕКЦІЯ 6 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 339.542.2

Гуменюк О.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена визначенню основних принципів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Висвітлено аспекти важливості діяльності митної політики держави. Основні принципи митного регулювання розглянуто у комплексі з процесами митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у системі забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: митна політика, зовнішньоекономічна політика, зовнішньоекономічна діяльність, митне регулювання, принципи митного регулювання.

Гуменюк О.Г. К ВОПРОСУ ОБ ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПАХ ТАМОЖЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена определению основных принципов таможенного регулирования внешнеэкономической деятельности. Освещены аспекты важности деятельности таможенной политики страны. Основные принципы таможенного регулирования рассмотрены в комплексе с процессами таможенного регулирования внешнеэкономической деятельности в системе обеспечения экономической безопасности страны.

Ключевые слова: таможенная политика, внешнеэкономическая политика, внешнеэкономическая деятельность, таможенное регулирование, принципы таможенного регулирования.

Humenyuk O.H. OVER THE ISSUES OF MAIN PRINCIPLES OF CUSTOMS REGULATIONS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The article is devoted to defining the main principles of customs regulation of foreign economic activity. The importance of the activity of customs policy of the state is illustrated. The main principles of customs regulations are considered in conjunction with the processes of customs regulations of foreign economic activity in the system of economic security of the state.

Keywords: customs policy, foreign economic policy, foreign economic activity, customs regulation, principles of customs regulations.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність є складовою національної економічної політики, тому вона підлягає регулюванню з боку держави. Державної політика, яка проводиться в країні, визначає багатоцільовий характер митної справи та служить задоволенню різноманітних інтересів і потреб сучасного суспільства. Митна справа тісно пов'язана з міжнародними відносинами, тому спрямованість митної справи є гармонізація та уніфікація з загальноприйнятими міжнародними нормами і практикою. Саме тому актуальність досліджень з питань митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності особливо зростає в сучасних умовах, адже активно змінюється структура товарообігу, зростає зацікавленість в уніфікації митного законодавства в різних країнах. Отже, вирішення проблем митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто починати з розуміння та відповідно трактування основних принципів митного регулювання.

Зазначимо, що митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним із діючих засобів, що застосовуються з метою державної підтримки та стимулювання розвитку експортного потенціалу країни. Міжнародна торгівля є важливим аспектом для країн у взаємовідносинах між собою. Міжнародні відносини між державами постійно розвиваються, відповідно змінюються міжнародно-правові основи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Лібералізація міжнародної торгівлі призводить до структурних змін у внутрішній економіці.

Саме тому виникає необхідність у комплексі заходів з регулювання зовнішньоекономічних зв'язків для сприяння зовнішньоторговому обігу та зменшенні митних бар'єрів. Усе це потребує поглибленого аналізу, узагальнення, розуміння міжнародно-правових засад митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під впливом норм міжнародних договорів щодо питань митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності видозмінюються функції митних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, організації митних органів та всієї митної справи. Інституціональна складова механізму міжнародно-правового регулювання зовнішньоекономічної, митної діяльності є великою прогалиною у науці міжнародного права. А тому питання міжнародної діяльності з удосконалення митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності практично не дослідженні, також практично не здійснювався комплексний аналіз проблем, які виникають.

Визначення механізмів забезпечення дієвості та ефективності митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності отримало досить широке поширення в науковій літературі, навчальних посібниках. Але пошуку і розробленню методів наукової оцінки процесів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також методичних підходів і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави при здійсненні зовнішньоеко-

мічних операцій приділяють увагу у своїх роботах такі вчені, як Л. Батанова, С. Бондаренко, І. Бережнюк, В. Ващенко, О. Гребельник, Т. Миролюбова, В. Науменко, П. Пашко, С. Терещенко, В. Філатов та ін. Разом із тим у науковій літературі окремі аспекти митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в системі забезпечення економічної безпеки держави досліджені не повною мірою. Зазначені обставини зумовили вибір теми дослідження та визначили його актуальність.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у формулюванні основних принципів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в системі забезпечення економічної безпеки держави в умовах інтегрування до Європейської Спільноти. Основне завдання дослідження – проаналізувати та сформулювати основні визначення поняття основних принципів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, розглянути їх у комплексі з процесами митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється з метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, в тому числі зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України в систему світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн [8, с. 56].

Саме тому важливим методологічним аспектом дослідження митно-тарифної політики є формулювання її основних засад, тобто загальних принципів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які мають об'єктивний характер і відбивають певні закономірності функціонування даної системи.

Митні принципи регулювання зовнішньоекономічної діяльності являють собою загальні закономірності, у рамках яких реалізуються зв'язки між різними об'єктами і суб'єктами митної політики держави, що виявляються при реалізації практичних завдань функціонування митної системи. Така система митного регулювання зовнішньоекономіч-

ної діяльності є однією з основних функцій державного управління, де розповсюджуються як загальні принципи (див. рис. 1), що притаманні державному управлінню в цілому, так і специфічні принципи, на яких базується митна політика країни.

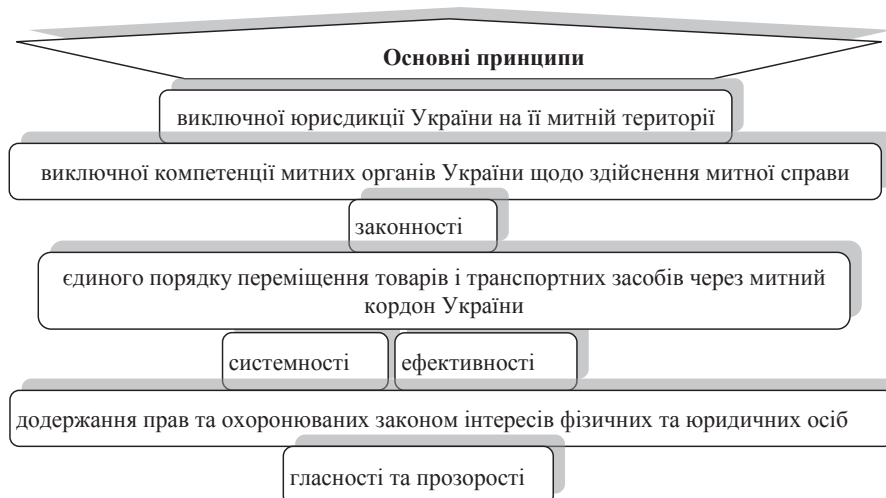
На нашу думку, виключна юрисдикція України на її митній території реалізується через дію принципу верховенства права. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України [2] і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Органи державної влади, Президент України в межах своїх повноважень, визначених Конституцією України та законами України, здійснюють керівництво митною справою та контролю за діяльністю митних органів України [2].

Варто зазначити, що виключна компетенція митних органів України щодо здійснення митної справи проявляється в тому, що митні органи України безпосередньо здійснюють митну справу. Митні органи України у своїй діяльності взаємодіють з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації та громадяни не мають права втручатися в службову діяльність митних органів України, крім випадків, передбачених законами України [9, с. 2].

Відомо, що принцип законності передбачає, що всі правила, які пов'язані з переміщеннями через митний простір і передусім через митні кордони, повинні базуватися на законах України і міжнародних угодах. Звичайно, що це стосується як товарів, послуг та інтелектуальної власності, так і фізичних осіб, які перетинають митні кордони України.

Окрім цього, законність повинна базуватися на законодавчій діяльності митних органів з використанням як українських, так і міжнародних правових актів, договорів та інших документів. У Митному кодексі України зазначається, що «...якщо міжнарод-

ним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Кодексом та іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору» [3, с. 25]. Забезпечення сумісності національного та міжнародного законодавства можливе тільки за умови уніфікації даного виду правових відносин у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Даний принцип спрямований на захист прав учасників зовнішньоекономічних правовідносин шляхом суворого дотримання норм чинного законодавства митним органом (посадовою особою) в

Рис. 1. Загальні (основні) принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

процесі проведення контрольних дій. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно здійснюватися [8, с. 55; 3, с. 25]:

- у межах повноважень органа, який проводить контроль;
- компетентними посадовими особами;
- з дотриманням необхідної процедури та термінів контролю;
- з належним юридичним закріпленням етапів та результатів контролю тощо.

Саме тому митні органи несуть відповідальність за збитки або шкоду, заподіяні особам та їхньому майну внаслідок своїх неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб та інших працівників митних органів при виконанні ними службових або трудових обов'язків. Отже, митні органи є не тільки правоохоронними за своєю суттю, але й право-відповідальними з позицій загального законодавства.

Зазначимо, що єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України спрямований на забезпечення додержання всіма митними, іншими державними органами, суб'єктами зовнішньоекономічної і господарської діяльності, а також громадянами прав та обов'язків у галузі митної справи, дотримання встановленого чинним законодавством єдиного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. У свою чергу, митні органи зобов'язані інформувати осіб про митні правила, норми та умови переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України [12, с. 23; 4, с. 40].

Стислі довідки щодо основних положень законодавства України з питань митної справи розміщуються для загального ознайомлення в місцях розташування митних органів. За недостовірність наданої інформації з питань митної справи посадові особи митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій несуть відповідальність, передбачену законом.

Системність як принцип митного регулювання передбачає: віднесення митного регулювання до компетенції вищих органів державної влади та управління України, а також повноту і масштабність охоплення правовим регулюванням суспільних відносин у сфері митної справи.

Системність передбачає митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності не одноразово від випадку до випадку, а постійно з урахуванням стратегічної політики держави щодо регулювання митної справи. Постійне оновлення правового регулювання митної справи, усунення суттєвих прогалин – обов'язкова умова ефективного функціонування митної політики держави [13, с. 34; 7, с. 5].

Варто зауважити, що під час розгляду принципу ефективності митно-правових засобів митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності мову варто вести про їх мету, оскільки масштабом оцінки ефективності правових категорій є та мета, задля якої вони встановлюються. Враховуючи мету митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, можна визначити основні критерії їхньої ефективності:

- загально-превентивний результат – правомірна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності під впливом загрози несприятливих наслідків застосування санкцій;
- конкретно-превентивний результат – правомірна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в період притягнення до відповідальності;
- виховний результат – правомірна поведінка суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Варто зазначити, що за умов формування ринкової моделі господарювання пріоритетів набувають економічні заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це пов'язано з тим, що ринкові відносини передбачають свободу економічної діяльності, у тому числі й у сфері зовнішньоекономічних відносин. Конституційні основи нашої держави регламентують за допомогою митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і заходів економічної політики діяльність економічних суб'єктів [2].

Зазначимо, що принцип додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб є продовженням загального принципу законності і вказує на один із шляхів його реалізації. Даний принцип є відбиттям конституційного положення, відповідно до якого держава відповідає перед людиною за свою діяльність і на практиці застосовується ширше (митний орган за допущені помилки або зловживання відповідає не тільки перед фізичними, а й перед юридичними особами). Таке положення, закріплене в Митному кодексі України, дисциплінує посадових осіб митних органів, сприяє підтриманню належного порядку у сфері державного управління митною справою [3].

Принцип гласності та прозорості припускає можливість, а в деяких випадках – обов'язковість доведення результатів митного контролю до відома осіб та відповідних органів, зацікавлених у результатах контролю. Саме гласність та прозорість митного регулювання скерована на виключність рецидиву порушень митних правил, оскільки деякі правопорушники розглядають відсутність гласності та прозорості як своєрідну індульгенцію на продовження протиправної поведінки.

Принцип єдності митно-тарифної політики як складової зовнішньоекономічної політики реалізується в поєднанні інтересів різних суб'єктів регулювання: держави, учасників зовнішньоекономічної діяльності, фізичних осіб як головних споживачів обмінних процесів товарів і послуг. Існуючий принцип єдності в рамках системи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в основному означає наявність загальної нормативно-законодавчої бази, єдність прийняття рішень у сфері зовнішньоторговельних і митних відносин з ключових напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків [6, с. 280].

Зазначимо, що єдність митної і зовнішньоекономічної політики проявляється:

- у використанні спільних захисних заходів у зовнішній торгівлі;
- у спільній розробці методологічного забезпечення;
- в участі в роботі міжнародних торговельних і економічних організацій;
- у проведенні науково-практичних конференцій;
- у підготовці публікацій тощо.

Водночас має бути чітке розділення функцій, прав і відповідальності при реалізації зовнішньоекономічної стратегії, при виконанні конкретних, специфічних і практичних цілей та завдань у регулюванні зовнішньоекономічних відносин, наявність відповідних інститутів і органів управління, відомчої інфраструктури тощо [11, с. 3; 1, с. 410].

На території України можуть створюватися вільні митні зони і вільні склади, території яких розглядаються як такі, що є поза митною територією України, за винятком випадків, визначених законодав-

ством України та міжнародними законодавчими актами. Митний кордон можна визначити як межі митної території України [3]. Єдині митні території і кордони в митній політиці передбачають єдине організаційне, економічне і правове їх наповнення в часі й у просторі. Створення інституціональної системи в митній справі на базі єдиних транспортних, фінансових, інформаційних і товарних потоків значно змінює статус митниці ХХІ ст. Митниця є могутнім інформаційно-електронним безконтактним органом, який застосовує комп'ютерні і супутникові пристрої зв'язку. Згідно з цим принципом митні органи повинні володіти технологіями, заснованими на комплексній достатності й оптимальності в щогодинному вирішенні питань митної справи в будь-якій точці митного простору України.

Важливим також є визначення принципів безпосереднього здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні, а саме:

- принцип суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва;
- принцип юридичної рівності і недискримінації;
- принцип верховенства закону;
- принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- принцип еквівалентності обміну.

Відзначимо, що принцип суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності проявляється у можливості самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, керуючись законами України; неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України.

Можливість добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки характеризує принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва; здійснювати зовнішньоекономічну діяльність у формах, незаборонених законами України; додержуватись порядку, встановленого законами України; володіти правом власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на результати їх зовнішньоекономічної діяльності.

Принцип юридичної рівності і недискримінації відображає рівність перед законом незалежно від форм власності, заборону дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; неприпустимість обмежувальної діяльності, крім випадків, передбачених Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Варто відмітити, що принцип верховенства закону передбачає регулювання зовнішньоекономічної діяльності тільки законами України; заборону та впровадження підзаконних актів та актів з питань управління, прийнятих місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, що створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови менш сприятливі, ніж встановлені законами України.

Рівний захист інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на території та за межами України відображає принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; захист державних

інтересів України відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права [10, с. 18].

Принцип еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів передбачає можливість ввезення та вивезення рівнозначних, рівноцінних продуктів або товарів; недопущення продажу (закупівлі) товарів за цінами, нижчими, ніж на внутрішньому ринку, які не покривають витрат виробництва та реалізації. Демпінг – ввезення на митну територію певної країни імпортованого товару за ціною, нижчою від порівняної ціни на подібний товар у країні, що здійснює імпорт цього товару. При цьому демпінг заподіює шкоду національному товаровиробнику [5, с. 10].

Висновки. Отже, принципи зовнішньоекономічної діяльності – норми імперативні, тобто обов'язкові, наказові, позбавлені вибору. Вони не можуть бути скасовані ніякими установленнями спеціального характеру. Вони є критерієм законності усіх правових норм, що впроваджуються державою в зовнішньоекономічній сфері, в ієрархії правових норм займають найвищий ступінь.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється Україною як державою в особі її органів в межах їх компетенції; недержавними органами управління економікою, що діють на підставі статутних документів; самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі координаційних угод, що укладаються між ними.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 р. № 5205-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 32. – Ст. 410.
2. Конституція України (Основний Закон) від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – К., 1996.
3. Митний кодекс України від 13.03.12 р. № 4495-VI // Голос України. – 2012. – 73-74. – С. 21-62.
4. Ващенко В.В. Митно-тарифне регулювання ЗЕД / В. Ващенко // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 40-46.
5. Гречаний Д.М. Умови застосування митного режиму тимчасового ввезення (вивезення) / Д. Гречаний // Митна справа. – 2009. – № 5(65). – С. 3-36.
6. Дубініна Л. М. Митна справа / Л. Дубініна, С. Сорокіна, О. Зелінченко. – К.: 2010. – 320 с.
7. Загальна характеристика зовнішньої торгівлі України у 2012 році (підсумки, тенденції та перспективи розвитку) // Митна справа. – 2013. – № 3. – С. 3-6.
8. Науменко В.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / В. Науменко, П. Пашко, В. Руссков. – К.: Знання, 2004. – 56 с.
9. Пашко В. Зміни до схеми взаємодії центральних органів виконавчої влади / В. Пашко // Таможенна параллель. – 2009. – № 6. – С. 1-2.
10. Приймаченко Д.В. Деякі питання розмежування повноважень суб'єктів формування та реалізації митної політики / Д. Приймаченко // Митна справа. – № 4. – 2009. – С. 13-19.
11. Приймаченко Д.В. Щодо питання визначення компетенції митних органів / Д. Приймаченко // Митна справа. – 2009. – № 1(49). – С. 3-6.
12. Соловков Ю.П. В інтересах економічної безпеки держави / Ю. Соловков // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 3. – С. 23-27.
13. Філатов В.В. Напрямки сучасної митної політики України / В. Філатов // Митна справа. – 2011. – № 3. – С. 34-41.